ESG TAMOYILLARINI LOYIHA BOSHQARUVI TIZIMIGA INTEGRATSIYALASH ORQALI IQTISODIY SAMARADORLIKNI OSHIRISH YO'LLARI

Abduvoxidov Shamshir Abduvali o'g'li
O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi
Ta'lim yo'nalishi (mutaxassislik): 70410802 - Loyiha boshqaruvi

Annotatsiya. Mazkur tezisda ESG tamoyillarini loyiha boshqaruvi jarayonlariga integratsiyalashning iqtisodiy samaradorlik, resurslardan oqilona foydalanish va uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlashdagi ahamiyati yoritilgan. Zamonaviy iqtisodiyotda loyihalarni faqat moliyaviy natijalar, muddatlar va xarajatlar asosida baholash yetarli bo'lmay, ularning ekologik ta'siri, ijtimoiy mas'uliyati hamda korporativ boshqaruv sifati ham muhim mezonlarga aylanmoqda. Shu nuqtayi nazardan, ESG mezonlarini loyihaning rejalashtirish, amalga oshirish, monitoring va yakuniy baholash bosqichlariga kiritish zarurati asoslanadi. Tezisda ESG ko'rsatkichlarini loyiha samaradorligini baholash tizimi bilan uyg'unlashtirish, xavflarni oldindan aniqlash va boshqaruv qarorlarining sifatini oshirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: loyiha boshqaruvi, ESG, iqtisodiy samaradorlik, barqaror rivojlanish, investitsiya, ekologik mas'uliyat, ijtimoiy ta'sir, korporativ boshqaruv, risklarni boshqarish, raqamli monitoring.

Kirish

Bugungi iqtisodiy sharoitda loyihalarni samarali boshqarish tashkilotlarning raqobatbardoshligini oshirish, investitsion resurslardan oqilona foydalanish va uzoq muddatli rivojlanishni ta'minlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi. An'anaviy loyiha boshqaruvi asosan belgilangan muddatlarga rioya qilish, xarajatlarni nazorat qilish va rejalashtirilgan natijalarga erishishga yo'naltirilgan. Biroq global ekologik muammolar, ijtimoiy mas'uliyatga bo'lgan talabning kuchayishi va korporativ shaffoflikka ehtiyoj ortishi loyihalarni baholash mezonlarini kengaytirishni taqozo etmoqda. ESG konsepsiyasi ekologik, ijtimoiy va korporativ boshqaruv omillarini iqtisodiy faoliyatga tatbiq etishga asoslanadi. Ushbu yondashuv loyihaning nafaqat qisqa muddatli moliyaviy natijalarini, balki uning atrof-muhitga, manfaatdor tomonlarga va tashkilotning boshqaruv tizimiga ta'sirini ham hisobga olish imkonini beradi. ESG tamoyillarini loyiha boshqaruviga joriy etish iqtisodiy samaradorlikni barqaror rivojlanish maqsadlari bilan uyg'unlashtirishning muhim yo'nalishi hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi va metodologiyasi

Tadqiqotning maqsadi ESG tamoyillarini loyiha boshqaruvi tizimiga integratsiyalashning iqtisodiy ahamiyatini ochib berish hamda loyihalar samaradorligini oshirishga qaratilgan amaliy mexanizmlarni taklif etishdan iborat. Tadqiqotda tizimli tahlil, qiyosiy yondashuv, ilmiy umumlashtirish va sabab-oqibat munosabatlarini o'rganish usullaridan foydalaniladi. Tahlil loyihaning moliyaviy ko'rsatkichlari bilan ekologik, ijtimoiy va boshqaruv mezonlarini o'zaro bog'liq holda baholashga yo'naltiriladi.

Asosiy qism

ESG tamoyillarining loyiha boshqaruvidagi ahamiyati uchta asosiy yo'nalishda namoyon bo'ladi. Birinchi yo'nalish ekologik mas'uliyat bilan bog'liq bo'lib, energiya va suv sarfini kamaytirish, chiqindilarni boshqarish hamda tabiiy resurslardan samarali foydalanishni nazarda tutadi. Ikkinchi yo'nalish ijtimoiy mas'uliyatni qamrab olib, mehnat xavfsizligi, xodimlar huquqlari, teng imkoniyatlar va mahalliy hamjamiyat manfaatlarini hisobga olishni talab qiladi. Uchinchi yo'nalish esa korporativ boshqaruvga tegishli bo'lib, qarorlarning shaffofligi, javobgarlikning aniq taqsimlanishi, manfaatlar

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

to‘qnashuvining oldini olish va korrupsiyaga qarshi nazorat mexanizmlarini o‘z ichiga oladi. ESG mezonlarini loyiha boshqaruviga tatbiq etish, avvalo, loyihaning boshlang‘ich bosqichida muhim ahamiyat kasb etadi. Loyihani tanlash jarayonida uning kutilayotgan daromadi bilan bir qatorda ekologik va ijtimoiy xavflari ham baholanishi kerak. Masalan, ishlab chiqarish loyihasida energiya sarfi, chiqindilar miqdori, mehnat sharoitlari va mahalliy aholiga ta’sir kabi omillar dastlabki rejalashtirish hujjatlariga kiritilsa, kelajakda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan qo‘shimcha xarajatlar va nizolarni kamaytirish imkoniyati ortadi. Loyihani amalga oshirish bosqichida ESG ko‘rsatkichlari muntazam monitoring qilinishi lozim. Bunda rejalashtirilgan ekologik natijalar, ijtimoiy majburiyatlarning bajarilishi va boshqaruv jarayonlarining shaffofligi aniq indikatorlar orqali kuzatiladi. Masalan, energiya sarfining mahsulot birligiga nisbati, ishlab chiqarishdagi jarohatlanish holatlari, xodimlar almashinuvi, xaridlar shaffofligi va belgilangan budjetdan chetlanish kabi ko‘rsatkichlar loyiha holatini kompleks baholashga yordam beradi. Bunday yondashuv muammolarni faqat yakuniy hisobotda aniqlash o‘rniga, ularning dastlabki belgilarini vaqtida ko‘rishga imkon yaratadi. ESG tamoyillarining iqtisodiy samaradorlikka ta’siri resurslardan foydalanish samaradorligi, operatsion xarajatlar, reputatsion xavflar va investitsion jozibadorlik bilan chambarchas bog‘liq. Energiyani tejaydigan texnologiyalar dastlabki investitsiya xarajatlarini oshirishi mumkin, biroq uzoq muddatda energiya sarfi va operatsion xarajatlarni qisqartirishi ehtimoli mavjud. Xuddi shuningdek, mehnat xavfsizligiga yo‘naltirilgan xarajatlar baxtsiz hodisalar, ishdagi uzilishlar va xodimlar almashinuvi bilan bog‘liq yo‘qotishlarni kamaytirishga xizmat qilishi mumkin. Shu bilan birga, ESG choralari har doim ham avtomatik ravishda yuqori daromad keltirmaydi. Ularning samarasi loyiha xususiyatlari, amalga oshirish sifati, xarajatlar va natijalarni o‘lchash usullariga bog‘liq. Loyiha boshqaruvida ESG yondashuvini rivojlantirish uchun moliyaviy va nomoliyaviy ko‘rsatkichlarni yagona baholash tizimida birlashtirish maqsadga muvofiq. Bunda loyihaning budjeti, rentabelligi va bajarilish muddati bilan birga ekologik ta’sir, ijtimoiy natijalar va boshqaruv sifati ham hisobga olinadi. Ushbu ko‘rsatkichlarni oldindan belgilash loyiha rahbarlari uchun mas’uliyatni aniq taqsimlash va natijalarni o‘lchash imkoniyatini yaratadi. Bundan tashqari, ESG mezonlarini xaridlar, pudratchilarni tanlash va shartnomalarni boshqarish jarayonlariga kiritish butun loyiha zanjirida mas’uliyatli yondashuvni shakllantiradi. O‘zbekiston iqtisodiyoti sharoitida mazkur yondashuv qurilish, energetika, sanoat, transport va infratuzilma loyihalari uchun alohida ahamiyatga ega. Ushbu sohalarda resurs sarfi, ekologik ta’sir, mehnat xavfsizligi va boshqaruv shaffofligi loyihaning uzoq muddatli natijalariga sezilarli ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli ESG talablarini loyiha hujjatlari va monitoring tizimlariga bosqichma-bosqich kiritish, mas’ul xodimlarni tayyorlash hamda natijalar bo‘yicha muntazam hisobot yuritish tavsiya etiladi.

Amaliy takliflar

ESG tamoyillarini loyiha boshqaruviga samarali integratsiyalash uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

Birinchidan, har bir loyiha uchun ekologik, ijtimoiy va korporativ boshqaruv mezonlarini o‘z ichiga olgan ESG rejasini ishlab chiqish lozim. Ushbu rejada maqsadlar, mas’ul shaxslar, bajarish muddatlari va baholash ko‘rsatkichlari aniq belgilanishi kerak.

Ikkinchidan, loyihaning moliyaviy samaradorligini baholashda ESG bilan bog‘liq xarajatlar va kutilayotgan foydalarni ham hisobga olish zarur. Bunda dastlabki investitsiyalar, operatsion tejamkorlik, xavflarning kamayishi va uzoq muddatli iqtisodiy natijalar o‘zaro taqqoslanishi lozim.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Uchinchidan, ESG ko‘rsatkichlarini raqamli monitoring tizimlari orqali kuzatish tavsiya etiladi. Bu loyiha ijrosi davomida belgilangan maqsadlardan chetlanishlarni aniqlash va boshqaruv qarorlarini tezkor qabul qilishga yordam beradi.

To‘rtinchidan, pudratchilar va yetkazib beruvchilarni tanlashda ekologik talablar, mehnat sharoitlari va biznes etikasi mezonlarini hisobga olish kerak. Bu loyihaning butun qiymat zanjirida mas’uliyatli boshqaruvni shakllantirishga xizmat qiladi.

Beshinchidan, loyiha yakunida moliyaviy natijalar bilan bir qatorda ekologik va ijtimoiy natijalarni ham baholash mexanizmini joriy etish zarur. Olingan natijalar keyingi loyihalarni rejalashtirishda foydalaniladigan amaliy tajriba bazasini shakllantiradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ESG tamoyillarini loyiha boshqaruvi tizimiga integratsiyalash iqtisodiy samaradorlikni barqaror rivojlanish talablari bilan uyg‘unlashtirishga imkon beradi. Bunday yondashuv loyihalarni faqat budjet, muddat va daromad mezonlari asosida emas, balki ekologik ta’sir, ijtimoiy mas’uliyat va boshqaruv sifati nuqtayi nazaridan ham baholashni ta’minlaydi. ESG indikatorlaridan foydalanish resurslardan oqilona foydalanish, ayrim operatsion xavflarni kamaytirish va manfaatdor tomonlar ishonchini mustahkamlashga ko‘maklashishi mumkin. Biroq natijadorlikni ta’minlash uchun ko‘rsatkichlar aniq belgilanishi, ma’lumotlar ishonchli yig‘ilishi va xarajatlar bilan kutilayotgan natijalar muntazam taqqoslanishi lozim. O‘zbekiston sharoitida ushbu yondashuvni investitsiya va infratuzilma loyihalarida bosqichma-bosqich joriy etish loyiha boshqaruvi sifatini oshirishning istiqbolli yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Project Management Institute. A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK Guide). 7th ed. Project Management Institute, 2021.
2. International Organization for Standardization. ISO 21502:2020 Project, Programme and Portfolio Management — Guidance on Project Management. ISO, 2020.
3. Global Reporting Initiative. GRI Universal Standards 2021. GRI, 2021.
4. IFRS Foundation. IFRS S1: General Requirements for Disclosure of Sustainability-related Financial Information. IFRS Foundation, 2023.
5. United Nations. Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations, 2015.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.